

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

109163

centralske plače
na Kranjskem
in deželne finance

Spisal državni poslanec dvorni svetnik
Fr. Šuklje.

Ponatis iz „Slovenca.“

1904.

Samozaložba. — Tisk. „Katol. tiskarne.“

109 163

109163

F2 Q 4993 / 1957

Učiteljske plače na Kranjskem in deželne doklade.

I.

Težavnega vprašanja se dotikam.

Problem, kako dostojno plačati učiteljsko osebje, ne da bi z neizogibnim zvišanjem učiteljskih plač preveč ne obremenili davčne sile siromašne kranjske dežele, je po mojem prepričanju najozbilnejša zagonetka, koja stavlja dandanes domača finančna politika resnemu rodoljubu.

Naravnih težkoč tega vprašanja pač niso olajšale pretirane zahteve naših učiteljev, kateri so pri razpravi na učiteljskem shodu dne 8. aprila 1903 očitvidno grešili proti modri francoski prislovice: „Qui trop embrasse, mal étreint.“ In tudi nerazsodna strastnost, s kôjo se je velika večina kranjskega učiteljstva zakadila in zagrizla v politično protislovje proti ogromni večini našega ljudstva in njegovim zakonitim zastop-

nikom, ni utegnila zmanjšati težav, izvira-
jočih iz bistva omenjenega vprašanja. Ugodno
rešitev njegova zahteva hladnokrven pre-
udarek, strogo stvarno razmotrivanje in na-
ravnost nasprotuje naravi človeški, da bi
tako duševno razpoloženje praktično se
obelodanilo nasproti fanatičnemu političnemu
sovražniku.

Tudi ta okolnost pomnožuje zapreke,
da novodobna šola navzlic vsem gromadnim
žrtvam, po njej povzročenim avstrijskim
narodom, vendar nikakor ne zadostuje niti
skromnim terjatvam. Nehajte vendar s svo-
jimi docela neosnovanimi slavospevi na
moderno šolo, s stereotipnim hvalisanjem
tega slabotnega izdelka liberalne Hasnerjeve
dobe! Vsakokrat, ko z nova prečitam drž.
zakona z dne 25. maja 1868. in z dne
14. maja 1869., mi pride na misel znani
izrek velikega nemškega pravoslovca Sa-
vigny-a, kateri naši dobi kar naravnost od-
reka zmožnost zakonodavstva. Domišljujem
si, da imam nekoliko znanja o sedanji ljudski
šoli, dasi nisem nikoli niti poučeval niti
nadzoroval v ljudskošolski sobani. Ali že
po svojem uradnem poklicu imel sem dolž-
nost in ob enem obilno prilike, seznanjati

se z osnovo ljudske šole ne le ene posamezne kronovine, temveč cele obširne Avstrije. In smelo trdim, v marsikaterem oziru je današnja ljudska šola odločno slabejša, nego njena tolikokrat zasmehovana in prezirana prednica iz stare dobe. Sodim, da se moja trditev dá popolnoma dokazati z neovržnimi dokazili. Danes nimam v to prilike, le eno osebno opazko si dovoljujem. Kar je nas starejših, se marsikateri izmed nas pač z jasnim veseljem spominja nepozabnega učitelja na tedanji ljubljanski normalki, starega korenjaka Ivanetiča. Kak možak je to bil in kake učne uspehe je dosegel s svojo mladino!

S svetilko ob belem dnevu lahko hodite po novodobnih uzornih ljudskih šolah, in celo na glasovitem dunajskem pedagogiju boste zaman iskali tako bistrih dečkov, tako dobro za srednjo šolo, nič manj pa tudi za praktično življenje pripravljenih učencev kakor so bili odličnjaki v Ivanetičevem četrtem razredu ljubljanske normalne šole.

In kaj je stara šola, katera je seveda tudi imela svoje hude nedostatnosti, napo-

sled stala deželo?! Oglejte si n. pr. računski zaključek normalno-šolskega zaklada iz l. 1867. in videli bode, da je cela čista potrebščina za ljudsko šolstvo na Kranjskem znašala pred 37 leti zgolj 6977 gld. = **13954 K**, pri katerih so celo že všteti troški za učiteljske pokojnine. Zadnji računski zaključek normalno-šolskega zaklada in zaklada za učiteljske pokojnine za 1901. kaže nam izdatke v znesku 955.241 kron, oziroma 97.742 K, tedaj skupaj **1 052 983 kron**. Ako od te kosmate potrebščine odtegnemo dohodke obeh zakladov, kateri so l. 1901. znašali 40.735 K oziroma 26.131 K, tedaj skupaj 66 866 K, preostane vendar še čistih troškov za ljudsko šolstvo **986 117 kron!** Iz teh suhoparnih številk kaže se pomenljivo dejstvo, da je deželno obremenjenje za ljudsko šolstvo poskočilo tekom 37 let za celih **7066 %**

Morda se je pa v tej dobi, torej v blaženih časih prehvaljene novodobne šole, primerno rastoči šolski potrebščini tudi razširila splošna narodna izomika? Kaj pa še? Pred seboj imam zanimivo poročilo „Bemerkungen zum Jahreshauptberichte des

k. k. Landesschulrates für Krain über das Volksschulwesen pro 1901/02^a. Prezanimivi so njegovi podatki, toda nečem naslanjati se na to gradivo že radi tega ne, ker se v umovanju tuintam ne strinjam z izbornim njegovim povzročiteljem. Ali sklicevati se hočem na neko sila poučno publikacijo rojaka našega v daljni Ameriki. Mlad diplomatski uradnik, avstro-ogrski podkonzul v Chicagu, d r. H. S c h w e g e l, objavil je letos prevažno razpravo pod naslovom: „Die Einwanderung in die Vereinigten Staaten von Nordamerika mit besonderer Rücksicht auf die österreichisch-ungarische Auswanderung“. Uzorna ta znanstvena študija obsega poleg besedila 21 statističnih tabél, izmed katerih navajam le ono, katera razkazuje razmerje analfabetov med izseljenci raznih narodnosti. In tu mora domačinu upravrdečica sramote obliti lice, ako v XI. tabeli čita, da je med Finci z ruskega severa, ki so se izselili v Zedinjene države, bil le 1 % ljudi neveščih branja in pisanja, med Čehi le 1·2 %, med Mažari le 9·5 %, celo med teptanimi ogrskimi Slovaki le 19·3 %, dočim se je med Hrvati in Slovenci, katere uradna štatistika severoameriške ljudovlade skupno

obravnavava, naštela celih 33·7 % a n - a l f a b e t o v. Izrecno konstatujem, da so se pri tem številjenju upoštevale le osebe, stare nad 15 let! Ker pa je obče znano, da na Hrvaškem bolje in uspešneje skrbe za ljudsko šolsko omiko, primorani smo do žalostnega sklepa, da je l. 1903 — kajti številke veljajo za dobo od 1. julija 1902. do 30. junija 1903. — med onimi mnogimi tisoči slovenskih, večinoma kranjskih rojakov, katere je kruta beda pregnala iz rodne zemlje preko svetovnega morja v daljno Ameriko, bilo več nego ena tretjina, neuka branju in pisanju. Nasproti tem številkam bi se skoraj moralo vzklikniti: **Blažena novodobna šola, kje so tvoji plodovi?**

Naši gg. ljudski učitelji si seveda stvar drugače tolmačijo ter iščejo pomoči in zdravila očitnemu zaostajanju narodne naše prosvete v eni sami lekarni: **p r i d e ž e l n i b l a g a j n i c i !** Z uprav ginljivo naivnostjo vrgel je njih poročevalec na zadnjem učiteljskem zboru med svet krilato besedo: „Stran torej s slabimi plačami, in rane na telesu kranjskega šolstva ne bo več — in ljudstvo naše lepe dežele se bode v kultur-

nem pogledu razvijalo.“ („Učit. tovariš“ št. 11 ex 1903, str. 86.)

In vendar uči jasen pogled na šolske razmere drugih narodnosti, da ljudska prosveta ni zavisna zgolj od visočine učiteljskih plač. V isti gori označeni tabeli, katera pred svetom dokumentuje zaostalost slovenskega, rectius kranjskega ljudskega šolstva, nahajamo na prvem mestu Skandinavce s 0,3 % analfabetov navzlic temu, da se v malo obljudeni Norvegiji in Švediji ljudski pouk večinoma vrši po slabo plačanih ex currendo-učiteljih! In kje je najmanjše število analfabetov v naši državni polovici? Ne v bogati, gosto z ljudskimi in meščanskimi šolami prepreženi Nižji Avstriji, niti v napredni Češki, temveč v tisti „črni, z meniškimi kutami zagrnjeni“ zemlji tirolski, kjer je učitelj še veliko slabše plačan nego njegov kolega na Kranjskem!

Ocenivši kranjsko ljudsko šolstvo se pa slovesno zavarujem proti očitaniu, da bi njegove neuspehe hotel pisati na rovaš poedinim členom kranjskega učiteljstva. Ne, krivda zadeva pred vsem docela zavoženi šolski zakon, krivda dalje zadeva nepri-

kladno sistemo učiteljske vzgoje in končno: velik del te krivde teži ono nerazsodno, skozinskozi jalovo birokracijo, katera ima dandanes naše ljudsko šolstvo žalibog še v svojih krempljih!

Ali tudi v sedanjih razmerah, celo v tem zelo verjetnem slučaju, ako se sedanji položaj ljudskega šolstva na Kranjskem ne bi dal tako v naglici predrugačiti, treba priskočiti siromaštvu naših ljudskih učiteljev. Ni se sicer bati tega, da bi enega lepega dne morda pričelo štrajkati dosedanje učiteljsko osebje; dovolj če se boljši učiteljski naraščaj odtegne delovanju na Kranjskem, dovolj celo, ako smo primorani, na onih službenih mestih, kjer mora poslovati moška učiteljska moč, nadomestiti jo s cenejšo in vendarle na dotičnem mestu manj porabno žensko silo.

Pred nami dviguje se vprašanje: Kako zvišati plače učiteljske, ne da bi ob enem izdatno morali povekšati itak neznosno deželno doklado.

To bodi predmet daljšemu razmotrivanju!

II.

Kaj pa zahtevajo naši učitelji glede svojih plač in kak učinek bi uresničenje njihovih terjatev moralo imeti na deželne finance?

Pred vsem je konstatovati, da so učitelji tekom zadnjih let zelo poskočili s svojimi zahtevami. Še l. 1899. je prosilo „Slovensko učiteljsko društvo“ v Ljubljani v svoji peticiji deželni zastop, naj se dovolijo vsemu učiteljskemu osebju petletnice po 200 K, poleg tega pa še, a l e d e f i n i t i v n o n a m e š č e n i m učiteljem aktivitetne doklade po 200 K. Finančni efekt zgolj teh zahtev, katere sicer obsegajo jedro omenjene peticije, izračunalo je deželno knjigovodstvo tedaj na okroglo svoto **231.000 K**, za katere bi se zvišala potrebsčina normalno-šolskega zaklada. A pri tem se ne sme prezirati, da se vsled zvišanja starostnih doklad tudi zvišajo pokojnine ter potrebsčina učiteljsko-pokojninskega zaklada, da bi torej novo obremenjenje deželnih davkoplačevalcev bilo še višje.

Deželni zbor, kateri se je l. 1900 meritorno posvetoval o tej peticiji, jej ni ugodil, navzlic temu, da je i v njem gospodovala liberalna večina. A učitelji postali so odsihmal še dražji! Na svojem velikem shodu

dne 8. aprila 1903 zahtevali so načeloma, naj bodo njih plače enake onim državnih uradnikov XI., X. in IX. čina ter le kot neki prehod, „dokler ne izvedejo pristojna oblastva tega“, so se zadovoljili z zahtevami, združenimi v devetih točkah. Sedaj so že terjali petletnice po 200 K, uštevne „od izpita učne usposobljenosti“ Poleg tega aktivitetne doklade po 200 K, službeno dobo 35 let, drugo razvrstitev plačilnih vrst, vsled katere naj se postavi v I. vrsto (1600 K letne plače) mesto 10 odstotkov 25 %, v najnižjo, IV. plačilno vrsto (1000 K letne plače) pa mesto sedanjih 45 % le še 20 %. Dalje naj se provizorno nameščeno učiteljstvo takoj uvrsti — očitvidna „contradictio in adjecto“ — v stalni IV. plačilni razred. Ne dovolj tega, „vsemu učiteljstvu se mora pripoznati stanarina“ in končno naj se še izdatno zvišajo opravilne doklade, in sicer tako, da se iste odmerijo po številu razredov dotične šole v zneskih od 150 — 600 K!

Finančnega efekta zahtevane odredbe, naj se učiteljem nakažejo dohodki 9.—11.

čina državnih uradnikov, n i t i i z r a č u -
n a t i n e m a r a m. Ta zahteva je zame in
baje tudi za slehernega resnega presojevalca
p o v s e m n e d o p u s t n a. Posledica take
organizacije bi bila, da bi vsak učiteljski
gojenec, kateremu se zgolj na podstavi zre-
lostnega izpita podeli kaka z a č a s n a
učiteljska služba, ipso facto mesto sedanjih
800 K moral prejeti najmanj 1600 K letne
plače in 240 K aktivitetne doklade, tedaj
takoj vsaj za 1040 K letnih prejemkov več!
Deželne doklade morale bi se potrojiti, ako
bi se v istini kedaj mogel dobiti tako lahko-
miseln deželni zbor, kateri bi hotel uživo-
tvoriti to preskromno tirjatev naših ljudsko-
šolskih pedagogov.

Toda tudi s svojimi provizornimi in
prehodnimi zahtevami so tirjali naši gospodje
učitelji več, nego je dopustno s stališča ure-
jenega deželnega gospodarstva. Očividno si
niso bili v svesti, koliko pomenja devetorica
točk njihove resolucije, izraženih v suho-
parnih številkah deželnega šolskega prora-
čuna. Po mojem računu bi se vsled spre-
jetja teh zahtev zvišala vsa šolska potreb-
ščina najmanj za 130 — 150 %, in tudi o
tem se težko dá resno obravnavati v se-

danjih tužnih gospodarskih razmerah dežele naše.

Velikega učiteljskega zborovanja se je lani bilo udeležilo 10 deželnih poslancev; vse deželnozborske stranke so bile na njem zastopane, v meritorno debato pa je vendarle izmed poslancev posegel edini župan ljubljanski I v a n H r i b a r. Toda govoril ni zgolj za svojo osebo, tolmač je bil ob enem samega dr. Ivan Tavčarja in cele „narodno-napredne“ stranke. Zlasti kar je govornik bil povedal imenom priznanega kolovodje naprednjakov, je skozinskozi tipično za stranko in za moža. Saj dr. Tavčarja nikoli nisem precenjal, saj sem že zdavna uverjen, da mu je — po besedilu narodne himne — pač »Bog podaril d a r j e z i k a“, a niti trohice več, ter da na neplodni krševini Tavčarjeve darovitosti nikoli ni bila vzrastla niti najmanjša bilka samostalne ideje. Vendar to, kar je poglavar glavnega mesta na učiteljskem shodu izustil kot zastopnik odsotnega naprednega voditelja, bil je že vrhunec gorostasnosti. Sporočil je obradoščeni skupščini, da se dr. Ivan Tavčar „s t r i n j a z v s e m, k a r b o d e s h o d u k r e n i l“. Šlo se je za zname-

nito manifestacijo prevažnega učiteljskega stanu, šlo je za blagostanje, morda za obstanek stoterih bednih učiteljskih rodbin, šlo je pa tudi za obremenjenje deželnega gospodarstva z velikanskimi svotami, povzročenimi po primerni ureditvi učiteljskih plač, obravnavalo se je torej najdelikatnejše pitanje avtonomne finančne politike, in glejte — vodja politiške stranke, vrhovni poveljnik slovenske prosvete, možak, kateri si prisvaja pravico do nadvlade nad celim narodom slovenskim, on pri taki izredni priliki slovesno izjavlja, oprostivši svojo neprisotnost, da a priori odobrava vse, kar koli bi shod utegnil skleniti. Kje si, ali kedaj se bodeš rodil slovenski Aristofan, da bi z dostojno skelečo ironijo opeval, a ob enem tudi ožigosal enake burke in glume na politiškem odru?!

In drugi aspirant na prvenstvo med posvetnim našim razumništvom, poslanec župan g. Hribar, kateremu je tačas deželni zbor bil poveril prevažni referat o deželnem gospodarstvu, kaj je ta poklicani prvak bil odgovoril na obsežne terjatve zbranega kranjskega učiteljstva?

Priznavam, da je poslanca Hribarja meriti z drugim vatlom, kakor družnika njegovega dr. Iv. Tavčarja. Pomanjkanja idej in projektov, glavne te napake dr. Tavčarjeve, noben vesten presojevalec ne more očitati ljubljanskemu primatorju. Baš nasprotno, mnogo preveč jih ima, en načrt podi, tlači in izpodjeda drugega. Če se gledé pozitivnega gospodarskega dela pri dr. Tavčarju more diagnosticirati *i m p o t e n t n o s t*, se dá z druge strani pri njegovem tekmecu konštatovati malo manj škodljivo „*p r o t i f e r a c i j o*“. Pričakovati bi tedaj bilo od tako gibčnega, v finančnih zadevah kolikor toliko izkušenega realnega politika, da bode z dobrohotnim posvarjenjem do učiteljev, naj nikar predaleč ne sežejo s svojimi zahtevami, združil vsaj nekoliko praktičnih migljajev, kako se je lotiti stvari, da se odstrani istinita učiteljska beda, a ob jednem ne zaduši in ugonobi ubogega našega davkoplačevavca.

A žalibog, kruto se je varal, kdor je kaj sličnega pričakoval od reprezentanta napredne inteligence! Kaj je dejal ljubljanski župan na učiteljskem shodu 8. aprila minu-

lega leta? V vestnem poročilu „Učiteljskega tovariša“ nahajamo ne baš preokusno govorniško cvetko, da „bode morala dežela rada ali ne vendar ugrizniti v to jabolko“. Priznal je, da „mu je bolj simpatična resolucija pod A (t. j. ureditev učiteljskih plač po izgledu in merilu uradniških plač v XI — IX. činu) kakor pod B (t. j. prehodne koncesije v smislu stavljenih devetih točk učiteljske resolucije). In končno je med burnim odobravanjem svojega občinstva svečano obljubil imenom narodne - napredne stranke, „da bode deloval na izpolnitev vseh predlogov.“

Ne mislim tako slabo o duševnih zmožnostih izvežbanega politika Hribarja, da bi mogel verovati v iskrenost njegovih izjav. Pred vsem je moral govornik biti do duše uverjen, da za ogromno zvišanje deželnih doklad, kakor jih mora prouzročiti pokritje potrebščine za tako ureditev učiteljskih plač, nikoli ne bodo dobili večine v deželnem zboru vojvodine kranjske. Najmanj v oni stranki, katera ima dandanes v istini deželno krmilo v svoji oblasti, pri nemški levici! Kak pohleven mandatek za deželni odbor si

morete pač še izprositi pri eksc. baronu Schweglu, ako ste namreč lepo ponižni in poslušni, toda da bi ta politik in pod vodstvom njegovim stoječa peščica nemških graščakov kedaj privolili v to, da se njihove doklade podvojijo ali potrojijo le v to svrho, da bod. učitelj one ljudske šole, kamor niti sami ne pošiljajo svoje modrokrvne dece, laglje mogel shajati, — to so vam tako očitvidne budalosti, da jih verziran človek, kakor župan in poslanec glavnega mesta, nikoli niti za trenotek ni mogel smatrati resnim finančnim načrtom.

S tega stališča opuščam vsako natančno dokazivanje, da bi pokritje dotične potrebsčine za izboljšanje učiteljskih plač potom priprostega zvišanja deželnih doklad povsem nedopustno bilo tudi v finančno-tehniškem in finančno - političnem oziru.

Treba tedaj v to svrho poiskati drugih virov. Tu pa sem primoran najprej pojasniti, zakaj da odklanjam kot neizvršljivo tudi misel, sproženo po dr. Šusteršiču nekoliko dni kasneje, 19. aprila t. l. na shodu v „Katoliškem domu“. Ž njim se ne strinjam navzlic temu, da drage volje priznavam

blagi namen tega nasveta ter njegovo opravičenost po načelih socialnega naziranja davčne vede.

O tem več v prihodnjem članku.

III.

Kaj pa je nasvetoval dr. Š u s t e r š i č na shodu v „Katoliškem domu“ dne 19. aprila t. l.?

Jedro njegovega predloga je bilo: Ne dežela, temveč država naj skrbi za izboljšanje učiteljskih plač. Da si pa v to svrho zadobé potrebno pokritje, „vpelje naj se v celi državi posebna naklada nalašč za šolstvo, na pr. na osebno dohodarino nad 5000 K dohodkov dalje. Tudi boljše plačani višji uradniki naj bi plačevali šolske doklade... Učiteljem naj se izboljšajo plače, a na račun premožnih stanov.“

Vsekakor tiči v tem nasvetu vodje katoliško-narodne stranke več smisla in več samostojnega umevanja, nego v priprostem Hribarjevem receptu, kateri računa zgolj s sorazmernim zvišanjem deželnih doklad na direktne davke. Navzlic temu se je liberalno časopisje strastno zakadilo v predla-

gatelja, in osobito ona jara mladina, koja danes neomejeno gospoduje v „Učiteljskem tovarišu“ — nikakor ne na korist kranjskemu učiteljstvu — odsihmal s pravo strastjo poskuša svoj skrhani dovtip na Šusteršičevem predlogu. Temu se prav nič ne čudim. Nihče ne bode trdil, da se vodilni krogi „naprednega“ slovenskega razumništva dandanes odlikujejo po obsežnejši splošni izomiki. Tem manj se mora od njih zahtevati strokovno finančno politiško znanje. Da čimdalje bolj zmagovito prodira v finančni vedi, zlasti pa v davkoslovju teorija Adolf Wagnerja, da je davčna bremena sploh razdeliti ne po razmernem dobičku, ki ga ima poedinec od dotične javne funkcije, temveč po davčni zmognosti posamnih davčnih sil, — tega načelnega prevrata v politiški vedi naša prosveljena gospoda kar nič ne pozna. Radi tega tudi razumeti ne more, da Šusteršičev predlog baš sloni na tej podstavi ter da je vsled tega v svojem bistvu dokaj dobro zasnovan. Ako se tedaj jaz za svojo osebo popolnem ne morem strinjati z dotičnimi nazori politiškega svojega sobojevnika, moram imeti na raz-

polago druge, zgolj stvarne razloge, katere hočem takoj pojasniti.

Proti zahtevi, naj država prevzame skrb za troške povišanja učiteljskih plač, se dá toliko ugovarjati, navzlic temu, da se ponavlja od tolikih in tako različnih strani, da sem primoran, privoščiti poseben oddelek tej važni in zanimivi razpravi. V označenje svojega osebnega stališča naglašam za sedaj le svoje prepričanje, da bi tem potom le še ojačili državno absolutno nadvlado nad ljudsko šolo in njenim učiteljstvom, dočim bi naše delovanje moralo meriti na to, da se zmanjša pretirani vpliv, kojega je svobodi kvarni liberalizem glede narodnega šolstva prisvojil obožavanemu maliku državne ideje.

Ali ugovarjati bi se moralo temu nasvetu tudi s stališča davčne pravičnosti. Je li v istini slehernega davkoplačevalca s 5000 K letnih dohodkov uže prištevati premožnim stanovom?! Nikakor ne! Pač se državna dohodarina prav ugodno razlikuje od drugih tako z anih direktnih davkov, kateri imajo po svojem bistvu kot prinosni davki dandanes, zgoščati se v neko realno

ravno je, da se država, ako bi hotela ugoditi zahtevi po zvišanju učiteljskih plač, nikakor ne bi mogla omejiti na malo kranjsko deželico, temveč raztegniti bi morala svojo rešilno akcijo na celo avstrijsko ozemlje. Zlasti ako bi se uživotvorilo resolucijo sub A kranjskega učiteljskega zbora z dne 8. aprila t. l. ter bi se učitelji uvrščali XI. IX. čin državnih uradnikov, moral bi finančni minister na stežaj odpreti svoje blagajnice ter neštete milijone uporabljati v pokritje teh troškov. In teh ogromnih svot naj si poišče potom šolske naklade na osebno dohodarino počenši pri davkoplačevalcih z več nego 5000 K na leto? Cela osebna dohodarina za l. 1904 proračunjena je v letošnjem budgetu z okroglo svoto 52 milijonov kron. Ali tudi pri tej vrsti davkov se dejansko kaže, da v istini bolj zaležejo mnogoštevilni mali davkoplačevalci, davčni cenziti z 1200—5000 K letnih dohodkov, nego razmerno redko sejane jačje davčne sile. Povprek se bode morda le 20 25 milijonov K letne dohodarine dobilo od davčnih stopinj nad 22 stopnjo dohodninskega tarifa. In pri nas na Kranjskem? Cela dohodarina je za tekoče leto proračunjena s 420.000 K, katere se prav s

ravno je, da se država, ako bi hotela ugoditi zahtevi po zvišanju učiteljskih plač, nikakor ne bi mogla omejiti na malo kranjsko deželico, temveč raztegniti bi morala svojo rešilno akcijo na celo avstrijsko ozemlje. Zlasti ako bi se uživotvorilo resolucijo sub A kranjskega učiteljskega zbora z dne 8. aprila t. l. ter bi se učitelji uvrščali XI. IX. čin državnih uradnikov, moral bi finančni minister na stežaj odpreti svoje blagajnice ter neštete milijone uporabljati v pokritje teh troškov. In teh ogromnih svot naj si poišče potom šolske naklade na osebno dohodarino počenši pri davkoplačevalcih z več nego 5000 K na leto? Cela osebna dohodarina za l. 1904 proračunjena je v letošnjem budgetu z okroglo svoto 52 milijonov kron. Ali tudi pri tej vrsti davkov se dejansko kaže, da v istini bolj zaležejo mnogoštevilni mali davkoplačevalci, davčni cenzi z 1200—5000 K letnih dohodkov, nego razmerno redko se-jane jačje davčne sile. Povprek se bode morda le 20 25 milijonov K letne dohodarine dobilo od davčnih stopinj nad 22 stopnjo dohodninskega tarifa. In pri nas na Kranjskem? Cela dohodarina je za tekoče leto proračunjena s 420.000 K, katere se prav s

trudom in naporom izsilijo in izvijajo stiskanim davkoplačevavcem. Nimam nobenih uradnih podatkov o njih razvrstitvi, a uverjen sem, da večja polovica spada na male plačnike pod 5000 K letnih dohodov. K večjemu 200.000 K utegne se dobiti pri onih „premožnih stanovih“, kojim se hoče po omenjenem nasvetu nalagati šolski davek v podobu doklade na državno dohodarino. Ako se primerjajo te številke z onimi, katere sem navajal glede finančnega učinka učiteljskih zahtev, videti je na prvi pogled, da bi zadostujoča doklada morala biti neki *m u l t i p l u m* državnega dohodninskega davka, zadevajočega deželo našo.

Ali tak način obdačenja niti po obstoječem zakonu ni dopusten. Naslonjen na državno dohodarino ni po svojem bistvu nič drugega, nego pristna doklada na ta državni davek, kateri je po členu XIII. dejansko oproščen od vsake deželne ali občinske doklade. Ta oprostitev je utemeljena že v naravi dohodninskega davka, kajti noben davkoplačevalec ne bi več maral pravilno napovedati svojih dejanskih dohodkov, ako bi nad seboj videl viseči Damoklejev meč avtonomnih nametov. In dežela Kranjska, spre-

jemši davčne odpustke in denarne prispevke iz čistega prinosa državne dohodarine odpovedala se je pravokrepno vsaki pravici do deželnih doklad na državni dohodninski davek do l. 1909. Ako bi tedaj ona v „Katoliškem domu“ sprožena misel o taki šolski nakladi se kedaj spremenila v deželnozborski sklep, oziroma v načrt deželnega zakona, je povsem gotovo, da vsaj do tega termina nikoli ne bi mogel zadobiti cesarske sankcije ter nikoli ne bi mogel postati deželni zakon.

To so stvarni razlogi, radi katerih se za svojo osebo ne bi mogel pridružiti nasvetu svojega politiškega sotrudnika. Naglašajoč svoje pomisleke pa vendar drage volje priznavam, da je jedro Šusteršičevih nazorov zdravo in vsega uvaževanja vredno. V pozitivnem delu svoje razprave bodem torej skušal, izumiti obliko, po kateri bi se dala uživotvoriti vodilna misel voditelja naše stranke.

IV.

Zakaj se pa s toliko unemo zoperstavljam pokritju zvišanja učiteljskih plač po

državi, zakaj ugovarjam občni želji, izraženi od tolikih strani, podpirani od četovodij stranke „Slov. Naroda“, od dr. Tavčarja in ljubljanskega župana, ter odobravani celó po dr. Šusteršiču?! Zakaj vztrajam pri svojem prepričanju, da taka zahteva le radi tega nikakor ni nevarna, ker je v sedanjih razmerah hvala Bogu docela neizvršna?!

Po mojem subjektivnem mnenju namreči tiči jeden poglavitih vzrokov nedostatnosti avstrijskega ljudskega šolstva v nerazmerno prevelikem vplivu, kojega si je prilastila v tem oziru država sama. V jasnem nasprotstvu s temeljnim zakonom naše ustave, kateri državnemu zakonodavstvu prisvaja zgolj določitev načel ljudskošolske uredbe, vse drugo pa prepušča deželnim zastopom, ureja državni šolski zakon z dne 14. maja 1869 najsubtilnejše malenkosti, izroča ves ustroj ljudskega šolstva državni upravi, t. j. preširnemu našemu birokratizmu ter avtonomnim korporacijam prepušča le prijetno nalogo, iz deželnih in občinskih blagajnic pokriti troške elementarnega pouka!

Dejanski ta položaj, vsled katerega je pravi gospodar v ljudski šoli g. okrajni

glavar, ne ustreza niti istinitim potrebam ljudskega šolstva niti bistvu njegovemu. Krilata beseda cesarice Marije Terezije: „Die Schule ist ein Politicum“ izraža v svoji jednostranosti vendar le načelno zmoto. Ni res, da je **j e d i n i** poklic ljudske šole, vzgajati državi sposobne državljane, ni res, da ima izključni ali vsaj pretežni interes na dobri ljudski šoli le država. Take neosnovane trditve izvirajo največ iz onih krivih nauk o državni vse-mogočnosti, povsem označevalnih za liberalno svetovno naziranje ter za socialistične nauke, kateri s o navzlic svojemu navideznemu nasprotstvu napram liberalnim doktrinam „in nuce“ vendar le njih izrastek in izrodek. Kdor z višjega stališča opazuje in razmotriva razvoj človeških dogodeb, mora se uprav na glas smejati čudni prikazni, da državno omnipotenco dandanes baš tako hrupno naglaša suhoparni birokrat, najpokornejši njeni sluga, kakor najljutejši njegov nasprotnik, prepričani socialni demokrat. In vendar je človeštvo prebogat organizem, da bi ga mogel izpolniti in neomejeno nadvladati samo en pojem, bodisi tudi državna ideja!

Država je tedaj le eden izmed onih faktorjev, kateri imajo pravico do ljudskega šolstva. Ista, če ne večja pravica, gre rodbini, deželi, narodu in cerkvi — in vsakemu izmed teh faktorjev varovati bi bil njegov primerni vpliv glede uravnave ljudskih šol, dočim po sedanjih razmerah dejansko gospoduje v kranjskem šolstvu z neomejeno oblastvijo uradnik in nad njim oni visoki državni oblastvenik, kateri žalibog o šolstvu in učiteljstvu, o njihovih potrebah in nadlogah toliko razume kakor o železniški politiki ali o belokranjski železnici!

In pretirani državni vpliv na ljudsko šolstvo, mari se ne bi moral celo ojačiti in globokeje ukoreniniti, ako bi država v obilni meri prispevala k troškom ljudske šole?

Ker bi se pa baš s strani „narodno-naprednih“ glasih utegnilo odklanjati moje mnenje kot pristransko in omejeno, dovoljem si v podporo svoje trditve navajati avtoriteto, kateri se bode brez dvoma ponižno klanjal celó g. dr. Ivan Tavčar. Bilo je v deželnozborski seji dne 12. januarja

1894, ko je povodom proračunske debate normalno šolskega zaklada slavljeni ta govornik izustil pomenljive besede: „Zares, vže sedaj dežela kranjska preliva svojo srčno kri za ljudsko šolo, in le bati se je, da jej ta kri prej odteče, nego bode ljudsko šolstvo naše prispelo do svojega vrhunca.“ Mimogrede bodi povedano, tri dni poprej se je bil jednoglasno in brez ugovora ali razprave potrdil računski sklep istega zaklada s potrebščino okroglih 636.000 K. Odslej, po preteku 10 let, se je dejanska potrebščina istega zaklada zvišala za celih 400.000 K, siromaštvo v deželi se sigurno ni zmanjšalo tekom tega desetletja in navzlic tem je „in bianco politikar“ dr. Tavčar drage volje pripravljen, vsaj soditi po njegovem sporočilu na lanski učiteljski zbor, in infinitum pomnožiti deželne šolske naklade ubogim davkoplačevavcem!

A tudi pri tej debati se je merodajni voditelj slovenskega posvetnega „razumništva“ na Kranjskem zaganjal v državo, „tisto državo, ki na leto tisoče in tisoče troši za kanone in drugo smrtonosno orožje.“ Očitaje državi, da „daje za naše ljudsko šolstvo komaj toliko, kolikor stane vsako leto po-

končavanje hroščev v tej kronovini“, namigaval je ob enem, naj i ona primerno prispeva v pokritje šolskih troškov. Toda proti njemu dvignil se je v isti seji njegov sedanji politiški informator, eksc. baron Schwegel ter po vsej pravici ga je zavrnil, rekši glasom stenografičnega poročila: „Država se v nas z ljudskimi šolami glede njihove gmotne podpore nima brigati in, ko bi obveljali nazori g. predgovornika (dr. Tavčarja), izvirala bi iz njih posledica, da bi se državi, ako bi večje gmotne žrtve morala prevzeti za ljudsko šolstvo, moralo priznati še večjo ingerenco na to šolstvo. Čim večji državni donesek, tem večji tudi in neomejenejši je njen vpliv na ljudsko šolo.“ In celo značilen je stavek, s kojim je voditelj kranjskega nemštva zaključil ta oddelek svojega govora: „Jaz s svojega stališča bi tako državno šolo, ako bi državi sredstva dopuščala, da jo prevzame, gotovo le pozdravljal z veselim srcem“!

In temu umovanju nevarnega našega protivnika ne pridete do živega z ugovorom: Saj ima država itak v tem oziru vso oblast, naj tedaj vsaj plača od nje in za njo! Ne

tako, naše ljudsko šolstvo kar zeva po preustroju, tak preustroj, taka reforma mora pred vsem tudi meriti na to, da se znamenitemu temu delu narodne izomike osigura prostost od birokratskih spon, sveži zrak avtonomnega razvoja — ta zvišeni cilj pa se nikakor ne dá doseči, ako se ob enem potom gmotne udeležbe opravičuje in vtrjuje državni vpliv.

Sicer pa kaže uže površna ocena državnega proračuna za l. 1904, da bi kranjski učitelji morali č a k a t i še m n o g o m n o g o l e t na zboljšanje svoje materijelne eksistence, ako bi isto zavisno bilo od državnih doplačil. V tekočem l tu je proračunjena državna potrebščina na ogromno svoto okroglih 1.735 milijonov kron. In za ljudsko šolstvo odpade od teh skoraj neštevilnih milijonov za vsa kraljestva in dežele avstrijske niti 400.000 K ne! Osobito Kranjski namenjen je prispevek 2.588 K! Navzlic vsej tej nečuveni skoposti napram podstavi narodne prosvete, napram ljudski šoli pa so državne finance dandanes, štirinajst let po odstopu velikega finančnega ministra D u n a j e w s k e g a , v tako neugodnem položaju, da uže prosti

ozir na budgetno ravnotežje absolutno onemogočuje, z velikimi bremenmi za ljudsko šolstvo obtežiti državni zaklad.

Resna razprava o perečem vprašanju zboljšanja učiteljskih plač tedaj z eventualnostjo državnega pokritja dotičnih troškov niti računati ne more.

Morda se mi je posrečilo, v dosedanjih člankih dokazati, da nas niti jeden izmed nasvetovanih potov ne dovede do zaželjenega cilja. Ali potreba, nemudoma in brez odlašanja na pomoč priskočiti učiteljski bedi na Kranjskem, postala je čez vse nujna. Učiteljski naraščaj pri nas gineva, — to je žalostna istina, — in natečaji za učiteljske službe zlasti na Dolenjskem kažejo jasno, da bodo lepa nova šolska poslopja, z neznanskimi žrtvami sezidana od strani v to primoranih siromašnih šolskih občin, kmalu stala prazna in zapuščena, ker — učiteljev ne bode več dobiti! Slabo bi sedaj vršil svojo nalogo, ako bi, omejevši se na zgolj negativno oceno uže storjenih nasvetov, opustil svoje lastne koncizne predloge glede tega prezna-

menitega predmeta. Namen prihodnjim član-
kom, koje objavim pod specijelnimi naslovi,
bodi tedaj, razkazati one vire, po katerih bi
vojvodina Kranjska zadobila zmož-
nost, učiteljske plače primerno
zvišati in to brez občutne po-
množitve deželnih naklad.

Užitninski zakup in učiteljske plače.

I. a

Bilo je dne 24. oktobra 1889, ko se je
vršila v deželnozborski sobani vojvodine
Kranjske jedna izmed najzanimivejših in
razburljivejših debat. Zaman je pač iščeš v
stenografskih zapiskih, kajti dotično steno-
grafsko poročilo jej posvetuje komaj 15
vrstic; tudi pri poslušavcih ne bodeš zlepa
kaj izvedel o njej, kajti galerije so bile
vsled zaukaza deželnega glavarja izpraznjene
med to razpravo. Šlo se je namreč za neki
nujni predlog posl. Šukljeta o pobi-
ranju državne užitnine, in predlagatelj je
zanj bil zahteval tajno sejo. Formalni
predlog njegov je obveljal, ker je bil za-
dostno podprt, in tedaj se je vršila razvneti,
čestokrat burna razprava na žalost zveda-

vemu ljubljanskemu občinstvu pri zaprtih durih.

Predlagateli je tedaj nujno bil predlagal, naj se dežela kot ponudnik udeleži 30. oktobra 1889 javne dražbe za užitninski zakup v sedmih davčnih okrajih, dalje naj stopi v dogovor s finančnim ministrom v to svrho, „da se deželi Kranjski kar prej mogoče oddá v zakup pobiranje užitninskega davka po vsem Kranjskem, izvzemši mesto ljubljansko“.

Predlog je bil stvarno povsem dobro zasnovan ali zadél je na ljut odpor, in usoda njegova je bila skozinskozi negotova. Tako-zvano liberalno narodno krilo je tudi pri tej priliki dokazalo, da je ponižno udano velikemu kapitalizmu ter da se hlapčevsko pogreza v prah pred zlatim teletom. Strastno je ugovarjal z vsem priučenim patosom svojim dr. Ivan Tavčar, in valovi vodenične gostobesednosti Ivan Hribarjeve pluskali so nad glavo nesrečnega predlagatelja, ali le-ta je branil svoje duševno dete za žive in mrtve, in kreпки podpornik v debati mu je bil poleg osebnih prijateljev Kersnika in Višni-

k a r j a , poleg starega parlamantarca kanonika K l u n a zlasti tedanji parlamentarni novinec Ign. Ž i t n i k . Med celo več nego 3 urno razpravo Nemci niti besedice zinili niso, dasi so z napeto pozornostjo zasledovali debato. Nihče izmed slovenskih poslancev ni torej znal, na katero stran se postavi nemška stranka, odločujoča s svojimi glasovi. Stoprav neposredno pred glasovanjem, katero se je vršilo radi svoje odvažnosti izjemoma p o i m e n i h , dvigne se baron S c h w e g e l ter izjavlja v kratkih besedah, da bode stranka njegova „z ozirom na prepričevalna izvajanja predlagateljeva“ glasovala za nujni predlog posl. Š u k l j e t a . Na neovržno korist dežele zmagala je na ta način pravična stvar, tajna seja pričeta ob pol 12. spremenila se je ob 3. popoldne zopet v javno sejo, in deželni glavar je mogel proglasiti, da sta obe točki Šukljetovega predloga sprejeti z večino glasov.

A čemu danes ta zgodovinska reminiscenca in v kaki zvezi je vprašanje užitninskega zakupa z nujno potrebnim zvišanjem učiteljskih plač na Kranjskem?

Tekom petnajstletne dobe, katera je uže skoraj potekla od onega važnega sklepa,

dokazalo se je namreč, kako puhli so bili ugovori liberalnih poslancev slovenskih in kako neosnovan je bil tedanji njih odpor. „Kvaražugon“ dr. Ivan Tavčar bil je v debati celó grozil s pretečim gospodarskim polomom dežele Kranjske, za slučaj, da deželni zbor sprejme moj užitninski predlog, in kaj je dognala dejanska izkušnja? Navzlic temu, da je deželni odbor, po mojem mnenju povsem pametno in previdno, v svojih računskih sklepih izredno visoko nastavil režijske troške, imeli smo od l. 1890, tedaj od prvega zakupninskega leta počenši vendar le vsako leto prav znaten čisti dohodek od tega zakupa. Zadnji računski sklep, predložen deželnemu zboru l. 1902, kaže za zakupno leto 1899., v katerem je dežela pobirala užitnino od vina, mošta in mesa v 20 zakupnih okrajih, lep dobiček v znesku **92.531 K 41 v.** In trdno sem uverjen, da bi se ta vrelec deželnih dohodkov še veliko bolj dal pomnožiti po primernem dogovoru s finančnim erarjem ter na ta način preskrbeti deželnemu zakladu znamenit del one potrebščine, katera naj bi služila v odstranitvi gmotne bede med učiteljskim osebjem.

Kajti žalibog se drugi odstavek mojega predloga z l. 1889. nikoli ni bil dejansko uresničil. Obžalujem, toda resnici na lubo moram naglašati, da tudi v tem slučaju zadeva v prvi vrsti krivda preslavni deželni odbor, kateri nikakor ni bil kos naročeni — priznavam — nelahki nalogi. Znam, da je trebalo premagati hude zapreke v državni upravi, zlasti v finančnem ministrstvu; predobro znam, da se slični novotariji zoperstavlja predvsem naravna mržnja uradniška pred novimi zakonodavnimi in izvršilnimi poizkusi, in vendar je stvar tako prozorna ter njena korist za deželno, objednem pa tudi za državno blagajno tako očividna, da na ves glas trdim: Dežela Kranjska prodere s svojo ponudbo, kakor hitro njen deželni odbor predloži natančno izdelan načrt, opremljen z dobro premišljeno spomenico, ter v pogajanju z uglednimi strokovnjaki finančnega ministrstva odredi sposobne, izvedene in energične pogajnike.

V tem svojem uverjenju se nikakor ne dam plašiti po besedilu osnovnega zakona o državni užitnini, ces. patenta z dne 25. maja 1829, navzlic njegovemu § 11, koji velevala, da mora davčno oblastvo v vsakem slučaju najprej poskušati, da se dožene odprava s posameznimi obratnimi strankami proti primernim pavšalnim zneskom ter da sme le tedaj, ako s tako odpravo ne prodere, preiti do zakupa ali pa do pobiranja v lastni režiji. To je pač dandanes še pravokrepni zakon, a kdo bode zanikal, da je mogoče, spremeniti postavno določilo zakonitim potom, zlasti če je dotični zakon uže zastarel in reforme tako krvavo potreben, kakor užitninski patent iz l. 1829!

V prihodnjem članku hočem tedaj najprej pojasniti, kako si jaz za svojo osebo predstavljam osnovo javnega zakupa za celo užitnino na Kranjskem, dalje kako si mislim akcijo deželnega zastopa v dosego tega namena, končno kateri finančni uspeh, namenjen izboljšanju kranjskih učiteljskih plač, pričakujem od dotičnega ukrepa.

I b.

Še pred 15 leti prevladal je na Kranjskem glede užitninskega davka zakup od strani velekapitalistov. Saj je znano, da malone vsa velika premoženja v naši deželi večinoma izvirajo iz davčnih zakupov. Za pojedine zakupnike bil je pač ta način davčnega pobiranja kaj ugoden, obrtne stranke pa so po vsej pravici tožile in tarnale nad brezobzirnostjo dobičkaželjnih davčnih najemnikov, dočim sta država in dežela, katera je pri nas s 40 % doklado udeležena pri užitnini, od vina, mošta in mesa, neposredno zelo oškodovani bili od strani zakupnikov. Povsem naravno, peščica petičnih možakarjev se kaj lahko združi v ponižen davčni „kartélček“, neorganizovani obrtniki se potisnejo na stran in potem se zakupne cene kar narekavajo državi in deželi. Milo mi je bil svoje dni tožil ranjki finančni ravnatelj Plachky, kako rapidno padajo denarni uspehi pri državni užitnini, in baš naravna posledica tega nazadovanja za deželne finance me je osobito napotila do mojega predloga, vsled katerega je počenši z l 1889. dežela pri zakupnih dražbah nastopila kot konkurent proti gotovim denar-

nim mogotcem. In to s sijajnim uspehom za deželne finance! Glasom računskih sklepov deželnega zaklada znašal je ves dohodek 40 % ne deželne doklade na državno užitnino leta 1886. zgolj okroglih 68.000 gld. = 136.000 K, dočim se je in sicer pri isti davčni meri do l. 1899. dvignil na okroglo 146 000 gld. = **292.000 K** Zvišek deželnih dohodkov znaša tedaj le pri tem naslovu celih **156.000 kron**, kateremu je prištevati še čisti dobiček pri užitninskem zakupu, izkazan za l. 1899., kakor smo že navedli v prvem članku, z okroglo **92.000 K!**

Taki uspehi so se sedaj dali doseči že pri dosedanji polovičarski ureditvi, kjer se dežela, oziroma deželni odbor le kot ponudnik oglašja pri sleherni užitninski zakupni dražbi. Koliko večji pa in ugodnejši bi moral biti končni denarni učinek, ako bi dežela takoj prevzela pobiranje užitninskega davka za celo svoje ozemlje!

Ali takoj je naglašati, da država tudi v slučaju, da prizná deželi pri oddaji državne užitnine prioriteto pred ostalimi strankami, ne bi smela nasproti takemu pogodbeniku

postopati po določilih, upeljanih za oddajo užitninskega davka po odredbi finančnega ministrstva z dné 13. julija l. 1877., št. 18.956. Dežela bi morala pod drugimi pogoji prevzeti davčno pobiranje kakor navadni zakupniki. Že iz jako prozornega praktičnega razloga! Kajti nihče ne more in ne sme prebrskati trgovskih knjig privatnemu zakupniku, da se uveri o njegovem zakupnem dobičku. Deželni odbor pa je primoran, leto za letom v svojem letnem poročilu in v računskem sklepu deželnega zaklada natančno do zadnjega vinarja izkazati gmotni uspeh zakupne akcije. Naravno, da mora dejanski ta uspeh merodajno vplivati na vzklicno ali fiskalno ceno dotične zakupne dražbe. In tedaj bi dežela kot ponudnik po preteku sleherne najemninske dobe sama si zvišala fiskalno ceno, sama si poslabšala zakupne pogoje, sama si pomnožila nevarnost in „risico“ nepovojnega kupčijskega uspeha! Iz tega sledi dvoje. Prvič mora se potom dogovora med deželo in državno finančno upravo zakupna doba, katera sedaj traja k večjemu tri leta, raztegniti na daljši rok. Po-

tem pa treba zakupnino sestaviti iz dveh elementov, iz enega stalnega in enega premenljivega. Izračunati bi bilo neki „fixum“, neko gotovo zakupno svoto, recimo za dobo 7—10 let na podstavi večletnega povprečnega čistega dohodka. Poleg tega naj se potem v tisti znesek, kateri se preko stalne zakupnine ter po odbitku lastnih režijskih troškov izkaže kot čisti najemninski dobiček, med seboj delita dežela in država po nekem sporazumno določenem razmerju. Z eno besedo, državo je gmotno interesirati na tem, da se deželni užiteninski zakup povoljno pnese.

To je jedro mojega predloga. Naj se mi nikar ne ugovarja, deželni odbor je že potrkal pri finančnem ministrstvu, a tam ga niso marali slušati. Ne, ako se je to zgodilo, potem predlog deželnega odbora ni bil dovolj goden, dovolj premišljen in precizen. V tem mojem uverjenju me je lastna skušnja utrdila.

Ko sem kot čisto navaden poslanec pred kakimi 11—12 leti v zasebnem razgovoru enkrat razjasnil tedanjemu finanč-

nemu ministru dr. Steinbachu to svoje mnenje, dejal mi je razboriti državnik, da mu moja misel silno ugaja. In ko sem približno pred 5 leti isti svoj načrt razložil enemu najvišjih in najuglednejših uradnikov finančne uprave, kateri ima še dandanes merodajno besedo glede indirektnih davkov, presenetil me je ta odlični veščak z odkritim odgovorom, da bi se taka pogodba med državo in deželo Kranjsko celo dala zasnovati brez premembe sedanjega pravokrepnega zakona, t. j. cesarskega patenta iz l. 1829. In ko sem začuden zmajal glavo, mi je natančno pojasnil dotično možnost.

Udobnostij take stalne, celo deželno ozemlje obsegajoče uravnave javnega užitninskega zakupa ne bodem opisoval „per longum et latum“. Kdor se je le količkaj bavil s predmetom, jih pomni na prvi pogled. Le mimogrede naj omenjam, da bi stoprav tedaj mogli do dobrega izkoriščati oni aparat, kojega si je dežela omislila za pobiranje svojih posrednih naklad in davščin.

Glede denarnega učinka omenjene preosnove umevno je samo po sebi, da mora stoprav dognana pogodba dajati podstavo

tudi le približnemu proračunu. Vendar pa sodim že danes, da bi deželni zaklad po primerni ureditvi užitninskega zakupa na boljem bil morda za 200.000—250.000 K na leto. Že s tem letnim zneskom — koliko bede pri potrebnih učiteljskih obiteljih bi se dalo odstraniti!

Še par besed glede formalnega postopanja! Meni se vidi, da bi bolj ugajalo važnosti predmeta, ako bi se stvar sprožila ne od strani deželnega odbora, temveč v javni seji deželnega zbora vojvodine Kranjske. In to bi se moralo zgoditi, ne tako mimogrede povodom druge debate nego za-se, bodisi po samostojnem predlogu kakega poslanca, bodisi na podlagi poročila deželnega odbora. Referat trudoljubivega poročevalca, potem resna razprava v deželni sobani, — vse skupaj bi bilo dragoceno gradivo za deželni odbor, kateremu bi se naročila naloga, pogajati se z dunajsko vlado o izvršitvi deželnozborskega sklepa. Ako bi se isti glasil v tem smislu, da je zvišani deželni dohodek, izvirajoč iz užitninskega zakupa, posvečen eminentno kulturnemu namenu, zboljšanju učiteljskih plač in povzdigi ljudskega šolstva na Kranjskem, bi s tem

le podpirali celo akcijo ter osigurali njeno srečno izvršitev. Kajti državna uprava, na katero bi itak že morala vplivati nada neposrednih višjih državnih dohodkov iz prinosu lastne užitnine, stala bi ob enem pod moralnim pritiskom neke osnove, katera bi omogočila deželi, brez posebnih državnih prispevkov ter brez obremenjenja davkoplačevalcev vršiti svoje javne kulturne namene.

Ali poleg preustroja užitninskega davka preostaja še nekoliko drugih potov, po katerih bi si dežela mogla pomnožiti svoja sredstva, namenjena ljudski šoli. O tem kaj več v prihodnjem članku.

Zapuščinski doneski in učiteljske plače na Kranjskem.

Z obema rokama podpišem vodilno načelo dr. Šusteršičevega nasveta, naj se zvišek šolske potrebščine pokrije pred vsem od strani premožnejših stanov. Menda se mi je posrečil dokaz da se ta povsem pravilni namen pri nas ne dá doseči potom doklade na osebno dohodarino. Ako tedaj letnih dohodkov pri poedinih imovitih davkoplačevalcih pritegniti ne mo-

remo, treba se dotakniti gospodarske podstave vsaj takozvanih „fundiranih“ dohodkov, t. j. čiste imovine. To se pa lahko zgodi na dvojen način. Ali se obdači imovina in sicer — kar posebno naglašam — izvzemši najnižje premoženjske plasti, leto za letom s posebnim imovinskim ali premoženjskim davkom, ali pa se skuša večja premoženja z davkom zadeti tedaj, kedar pridejo kot zapuščine k zapuščinski razpravi. Samo po sebi je umevno, da mora davčna mera pri davku na premoženje biti neprimerno nižja nego pri zapuščinskem davku. Istotako se razume, da morata obe davčni stroki (glej na primer Prusko) obstati tudi ena poleg druge, da le davčni nastavki niso pretirano visoki.

Ako bi hoteli v pokritje zboljšanih učiteljskih plač si pomagati z enim ali drugim načinom premoženjskega obdačenja, morali bi pač opustiti misel na posebni imovinski davek. Bojim se namreč, da deželni zakon kateri bi ga hoteli uvesti, ne bi zadobil najvišjega potrjenja. Nikakor ne radi tega, ker tak davek načeloma ne bi bil dopusten; ali meni vsaj se dozdeva, kedar koli pregledujem obilne številke našega

razdrapanega državnega proračuna, da so skoraj vže izcrpani vsi davčni viri, ter da je le bore malo še na razpolago davčnih rezerv onemu trpinu, kateri mora gospodariti v dunajski palači finančnega ministva na cesarskem Dunaju. Ena izmed maloštevilnih davčnih rezerv, morda celo najboljša med njimi, je dandanes še od finančnega erarja nedotaknjena imovina, in torej sodim, precej lahkomišeln bi moral biti vodja avstrijske finančne politike, kateri se ne bi branil z nogami in rokami, ako bi v to davčno ograjo hotel vlomiti kak grabežljiv deželni zbor s svojimi nakladami.

Proti drugemu načinu pa, proti deželnemu obdačenju zapuščin na Kranjskem, bi mogel tem manj ugovarjati, ker je isto v naši deželi itak vže z zakonom uvedeno od l. 1875 sem. Sedanji deželni zakon o uvedbi doneskov od zapuščin k normalno-šolskemu zakladu na Kranjskem datuje z dne 6. julija 1889. Njegov finančni uspeh ni preugoden. L. 1890 vrgle so zapuščinske šolske pristojbine v krónski veljavi 29.289 K., l. 1894 so menda dosegle svoj višek z 59 400, v zadnjem ra-

čunskem skepu, odobrenem od deželnega zbora jih nahajamo izkazane za l. 1899 s 34.207 K. Po mojem osvedočenju pa bi se po primerni preosnovi dotičnega deželnega zakona dohodki iz te deželne davščine izdatno dali pomnožiti.

Ne mislim tu pač na pregloboke, korenite spremembe dotičnega zakona, dasi-ravno bi bila baš pri zapuščinskih pristojbinah temeljita reforma baje potrebnejša nego kjerkoli drugod v avstrijski davčni sistemi. Toda pozabiti ne smemo, da pristojaja v tem oziru prva in glavna beseda državneru davku in njegovemu zakonodajstvu ter da gre v tej zadevi deželnemu zakonu le neka podredjena vloga. Navzlic temu bi se še marsikaj dalo doseči i na tem polju, ako se vsaj odpravijo poglavitne nedostatnosti pravokrepnega deželnega zakona. In katere so to?

Zapuščinske šolske pristojbine na Kranjskem zasnovane so na progresivni podlagi, kar je vsekakor povsem umestno. V enajstih odstavkih so uvrščene čiste zapuščine po svoji visočini tako, da je n. pr. pri zapuščinah od 1000—2000 K plačati po 40 h za vsakih 200 K, dočim se pri zapu-

ščinski vrednosti nad 200.000 K plača po 2 K od vsakih 200 K. Stopnjevanje je tedaj določeno med 0·2 in 1 % čistega zapuščinskega zneska. In tu nastane vprašanje, zakaj pa je zakonodavec z davčno progresijo prenehal baš pri največjih in torej za višje obdajanje najsposobnejših zapuščinah? Onega razloga, kateri pri osebni dohodarini naravnost izključuje neomejeno stopnjevanje, namreč neugodno učinkovanje pretirano visokih davčnih nastavkov na pravilno davčno napovedanje dotičnega cenzita, naravno odpada pri zapuščini, tedaj se sme pri izredno visokih dedščinah prav z mirno vestjo določati višjo progresijo. Dalje se dá ugovarjati, da je tarifna lestvica deželnega zakona z dné 6. julija 1888 premalo členovita. Čemu presledki od 20.000 K?! Mari ne bi bilo bolje kazalo, da se ti presledki pri posameznih stopnjah zmanjšajo na 10.000 K ter v istem razmerju zvišajo davčni nastavki? Seveda z neko omejitvijo: najnižjih zapuščinskih plasti tudi dežela ne bi smela zadevati z večjimi bremení. Torej n. pr. čiste zapuščine do 20.000 K vrednosti pusti se

naj pri sedanji pristojski meri. Kar se pa dalje tiče zapuščin med 20.000 — 200.000 K, razpredeli jih naj novi zakon v presledkih od 10.000 K, zvišajoč pristojsko mero za 10 h od 200 K v vsakem presledku. Končno naj se odpravi zakonodavni nesmisel, da preneha progresija pri zapuščinah nad 200.000 K, marveč nadaljuje se naj, seveda ne „in infinitum“, vsaj pa tako daleč, dokler to dopusti — finančni minister!

In še drugo spremembo, katera bi vsekako ugodno vplivala na deželne finance, oziroma normalno-šolski zaklad, živo priporočam. Predstoječi nastavki veljajo le za one dediče, katerim država po pristojskem patentu z dné 9. februarja 1850., drž. zak. št. 50, odmeri zgolj 1 % drž. zapuščinske pristojske, tedaj za starše in otroke, dede in vnuke ter za ostalega zakonskega. Vsi drugi dediči (oziroma volilnojerniki) morajo prispevati k normalno-šolskemu zakladu za 50 % zvišano pristojsko. Čemu toliko skromnosti nasproti bolj oddaljenim sorodnikom dotičnega zapuščinarja in čemu z isto mero meriti n. pr. brata ali sestro, katera sta morda z lastnim svojim delom

uspešno se prizadevala pomnožiti ostalino, in kako skrajno oddaljeno sorodstvo, katero je morebiti stoprav po uradnem ediktu kaj izvedelo o obstanku in smrti bogatega sorodnika ?!

Toliko le kot pripomnjo, v katerih ozirih naj se popravi deželni zakon o zapuščinah v to svrho, da se omogoči primerno zboljšanje učiteljskih plač. V uvodnem članku nima mesta za nadrobnejšo razpravo tega samo po sebi dokaj suhoparnega predmeta. A naj se mi nikakor ne ugovarja, da bi taka sprememba le malo mogla imeti dejanskega efekta. Baš pri zapuščinskem davku odločujejo velike ostaline navzlic svoji izredni redkosti. Zakaj n. pr. je l. 1894. zapuščinski donesek k normalno-šolskemu zakladu bil skoraj dvakrat večji nego dohodek obeh sosednih let? V računskem sklepu dotičnega leta citati je k temu naslovu sledečo opazko deželnega računovodstva: „Ad II/5. Na zveksavo v toliki meri vplival je donesek knez Auerpergove zapuščine v znesku 16.689 gld.“ Uporabite gornje moje nasvete n. pr. na to zapuščino in — koliko ugodnejši bi bil denarni uspeh za prepotrebni šolski zaklad!

In če z vso vnemo priporočam v primeri s sedanjim zakonom zvišano davčno mero za bolj oddaljene sorodnike, bodi mi dovoljeno, z rahlim prstom sprožiti vprašanje: Ali je pač a priori izključeno, da bi tudi na Kranjskem danes ali jutri baš največji in najimovitejši zapuščinarji svet zapustili — brez lastnih otrok?!

Deželna zavarovalnica in učiteljske plače na Kranjskem.

Nastaja vprašanje: Pred katero božjo stvarico ima pač pristen patentovani privrženec „Narodo“-vega“ blagovestja največ rešpeкта in velespoštovanja?!

Morda sodite, da pred čestito osebo nj. prevzvišenosti velerodnega barona Heina? Motili se boste, kajti navzlic vsej ponižni pokornosti pravih „Narodovcev“ napram slovenskemu narodu prekornostni politiki tega uradnika on niti z daleka ni prvi svetnik na njihovem žrtveniku.

Ali pa je druga ekselenca, gorjanski baron Schwegel, morebiti glavni predmet njihovemu klanjanju? I to ni istina, dasi

se nikdo izmed „Narodove“ črede dandanes več ne upa le z mazincem ganiti proti kaki izrecni zapovedi strogega poveljnika slovensko-nemške zveze na Kranjskem!

Mari pa spoštljivo uvažu ejo one sicer nezabeležene, a vendar slehernemu izomikancu dobro znane terjatve splošne pravicoljubnosti in dostojnosti?! Kaj pa še, saj dokazuje skoraj vsaka številka njihovega glasila, tako n. pr. tudi nečuveni napad na mojo in moje rodbine osebno čast v št. 175 „Slov. Naroda“ z dne 3. avgusta t. l., da se bore malo zmenijo za šege in navade, označevalne za „gentleman“, kojega je itak sila težko dobiti v njihovih vrstah.

Rešitev uganke, kojo sem stavil na čelo današnjemu članku, se marveč glasi: Velika, do vrha polna Wertheimska blagajna, to je ono bitje, pred kojim pristen cimentovan „Narodovec“ vestno opravlja vsakdanjo svojo bogoslužnost.

Ozko zverženje protivne nam slovenske stranke z interesi velikega kapitala ostavilo je pa vidno svoje sledove tudi v obravnavah kranjskega deželnega zbora in sicer počenši iz onih dob, ko sta l. 1889.

bila poslana v deželni zastop voditelja „narodno-napredne“ stranke. Prava sreča je pač bila za deželno blagajno, da teh gospodov še ni bilo v našem deželnem parlamentu v oni znameniti seji, ko je po imenskem glasovanju bilo sklenjeno na moj predlog, da je deželno naklado na žgane opojne tekočine pobirati v lastni režiji. Ona bi se bila upirala z vsemi štirimi temu nasvetu, in plodovi te naklade, na katero se dandanes, rekel bi, naslanja celo deželno gospodarstvo, uživali bi prej ko slej — zakupniki veliki kapitalisti! Za interne peščice denarnih mogotcev potezali so se proti jasnim javnim koristim dve leti kasneje, ko je šlo za to, da prevzame dežela užitninski zakup. In isto srčno nagnjenje, isto spoštljivo gorečnost obelodanili so pri oni priliki, ko je na dnevnem redu bila razprava o prepotrebem deželnem zavarovanju proti požaru in toči. Vsaj od strani deželnega zbora bi moral biti že zdavna gotov dotični projekt, da se niso z vso energijo in, priznati moram, z nemalo spretnostjo protivili tej odvažni napravi baš zastopniki „naprednjaške“ stranke, na čelu jim osebno prizadeti poslanec Hribar.

In vendar sem do dna svoje duše uverjen, da končno proderemo z deželno zavarovalnico ter da se to zgodi prav kmalu. Zmagovito prodira zdrava misel, da je zavarovanje postalo javna zadeva, da se tedaj naj oskrbuje in vrši po javnih oblastvih. Najzabitejši kmet dandanes že sprevidi, da bode zanj in za njegove sosede odločno bolje, ako ne bodo več okolu njegovih hiš lazili razni, tuintam nekoliko sumljivi zavarovalni agentje in akviziterji, marveč bode sleherni posestnik moral biti zavarovan in sicer pri monopolizovani deželni zavarovalnici, za katero bode zavarovalnino kar pobirala davkarija, tako da zavarovanec večinoma niti znal ne bode, da je z davčno knjižico tudi plačal svojo zavarovalno premijo. Zmagovito prodira to načelo tudi v parlamentarnih krogih ter si z dne do dne več tal pridobiva. Smelo trdim, da je v sedanjem državnem zboru tri četrtine vseh poslancev vnetih za prisilno zavarovanje po deželah, in če se danes naš parlament, zapustivši obstrukcijo, povrne na tvorno delo, bode tak zavarovalni državni zakon izmed prvih znamenj zopet pridobljenega, zopet oživiljenega avstrijskega parlamentarizma.

Zmaga javne zavarovalnice je neizogibna, proti njej ne opravijo nič kapitalistični srčni izlivi naših laži-naprednjakov, in pri prvi razpravi o tem predmetu v kranjskem deželnem dvorcu razpršé se kakor pajčevina vsi tisti umetno sestavljeni navidezni argumenti, s kojimi je še l. 1901., tedaj dejansko v zadnjem aktivnem zasedanju našega deželnega zbora, generalni zastopnik banke „Savijske“ hotel zagovarjati sistemo privatnega zavarovanja.

Ako se pa ozremo na zgodovino tega načela v deželnem zboru kranjskem, prese-netila nas bode različna strankarska sestava njegovih zagovornikov. Za deželno prisilno zavarovalnico so se oglasili o svojem času dr. Razlag, Šuklje, dr. Žitnik in poslanec Božič. Vsako izmed teh imen pomenja pač posebno strujo politiških, duševnih in gospodarskih nazorov in koristi, in navzlic tej raznovrstnosti zedinili smo se vendar, dasi ločeni po času in stranki, v eni veliki misli!

Jaz za svojo osebo v z d r ž u j e m še d a n d a n e s d o z a d n j e g a s t a v k a v s e t o, kar sem pri utemeljevanju svojega samostalnega predloga „o

ustanovitvi deželne zavarovalnice z obligatnim zavarovanjem poslopij proti požaru“ bil povedal v deželno zborniki seji dne 16. decembra 1887. In tu bodi mi dovoljena neka osebna opazka! Predobro znam, da sem s svojimi članki o izboljšanju učiteljskih plač dregnil v sršenovo gnjezdo in da bodem ž njimi navzlic stvarnemu, bistvenemu značaju dotičnih razprav izvabil celo jezero strupenih odgovorov. Baje me stvarno ne bodo mogli uničiti, ljutejše se bodo zaganjali v mojo preteklost, očitaje mi, da sem „liberalen uskok“, kateri se je z Bog zna katerih sebičnih nagibov kar čez noč prelevil v črnega „klerikalca“. Tem klevetnikom kličem v spomin one besede, katere sem pred 17 leti baš v svojem zavarovalnem govoru izustil glede škodljivosti liberalizma. Dejal sem glasom stenografičnega poročila doslovno:

„Če se oziram danes okolu po širokem svetu, vidi se mi, da tisti kompleks političnih nazorov, katerega označim z eno besedo „liberalizem“, da ta kompleks političnih idej dandanes propada in gine. Od kod ta prevrat v javnem mnenju? V

tistem hipu, ko se je liberalizem prenesel na gospodarstveno polje, vplival je v pre-mnog m oziru slabo. Ekonomičnemu liberalizmu je bilo geslo: „Laissez aller, laissez faire“, in vlade, v katerih so bile merodajne doktrine njegove, gledale so roke križem, kako je gospodarsko mogočni element iz-molzel in izsesal gospodarsko slabotnega. Od tod prihajajo posledice, katere vidite dan za dnevom. Na eni strani vedno se množeče bogastvo v rokah nekaterih pluto-kratov, na drugi strani propad srednjega stanu in vedno se množeči proletariat. Pod-stava tej ekonomični sistemi je absolutna prostost poedinca. Tej teoriji nasproti dvi-guje se druga, ki raste z vsakim dnevom, teorija, katera veleva poedinca omejiti povsod tam, kjer to zahteva ozir na blagor celote.“

Javna in jasna obsodba liberalne sisteme iz mojih ust, izražena v deželni sobani pred 17 leti, d o k a z u j e n e o v r ž n o d e j -s t v o, da sem takoj začetkom svoje parlamentarne dobe bil opustil liberalno sve-tovno naziranje. Slovo sem bil dal mladeniškim zmotam, ker sem se bil

uveril po študijah in opazovanjih, da je podstava liberalizma gnila in strohnela. In ta notranji prevrat bil je dovršen uže v tisti srečnejši dobi, ko osnovne ideje še ni kompromitoval oni neplemeniti, podli, odurni način, s kojim dandanes lastni prištaši sramoté dekadentno liberalstvo na političnem pozorišču Kranjskem.

Še enkrat naglašam, do zadnje pičice vzdržujem i dandanes svoj govor, ki sem ga imel o posilnem zavarovanju v kranjskem deželnem zboru dne 16. dec. 1887. Potrebnost njegova postaja nujnejša dan za dnevom. Plamteči požari, kateri so v zadnjih tednih tako kruto razsajali po naši deželi, uničujejo tisoče in tisoče narodne imovine, žalostni so dokazi, da ne gre dlje časa odlašati z ustanovitvijo deželne zavarovalnice. Le v enem oziru želel bi, dasi nerad, spremembo svojega prvotnega predloga. Dejal sem bil namreč v svojem utemeljevalnem govoru, da si mislim tak zavod zasnovan na podstavi vzajemnosti. Iz tega sledi načeloma, da bi deželna zavarovalnica morala delati brez lastnega

dobička, oziroma da je ves dobiček uporabljati v znižanje zavarovalnine. Ta dobiček ne utegne biti tako majhen in neznaten. Oglejte si legijo zavarovalnih agentov raznih kategorij po deželi, pomislite, da ti uslužbenci niti preslabo ne živé — vsaj v tem oziru generalni zastopnik banke „Slavije“ baje ne bode ugovarjal — in priznali mi bode, da se bo pri prisilnem zavarovanju pri enem samem deželnem zavodu dala na vsak način prištediti lepa svota. A tudi od tega prihranka, od tega dobička bi redno in stalno, glede na neizogibno potrebo zvišanja učiteljskih plač na Kranjskem neki gotovi del hotel voliti v ta namen.

Končam svojo razpravo. Ker pa bode dežela Kranjska pomojem osebnem prepričanju primorana, uže pred dejanskim učinkom nasvetovanih naprav in legislativnih sprememb hipoma kaj ukreniti v gmotno olajšanje učiteljskega osobja na ljudskih šolah, posvetiti na-

meravam tem prehodnim ukrenbam še zadnji članek kot nek epilog v rešitev vprašanja: In kaj za sedaj?

In kaj za sedaj?

I.

Članki moji o zboljšanju učiteljskih plač so zbudili mnogo zanimanja. Pripisujem to važnosti predmeta. Nikakor ne bodem presenečen po obilici raznovrstnih odgovorov in ugovorov, baš nasprotno: saj sem jih izzival namenoma, kajti to je bilo najboljše sredstvo, primorati in prisiliti širšo javnost, da se intenzivneje bavi s perečo zadevo ter uglobi v veleznamenito to vprašanje. Celó ostra polemika mora tú le koristiti stvari, Zgolj z jedno samo izjemo: polemika ne bi smela biti tako nepremišljena in nerazsodna, tako prozorna in plitva kakor ona, kojo je bilo čitati v sobotni številki „Slov. Naroda“ z dne 6. avg. t. l. pod naslovom: „Šukljejev račun.“

Cenjeno glasilo naprednega razumništva slovenskega preludovalo je dotičnemu članku že par dni poprej z zasoljeno notico, da sem jaz, izračunši zvišek deželnega obreme-

nenja za šolske namene v dobi 1867.—1901. z 7066⁰/₀, se le — 7066 krat zlagal! In tudi v uvodnem članku, posvečenem mojemu umovanju, čitati je na raznih mestih, da ves moj „račun ni drugega, kakor laž in sleparija.“ Predbaciva se meni, da „vedoma lažem in sleparim“ ter kar je enakih ljubeznjivosti več, od katerih mrgoli „Narodov“ uvodnik.

A vse to zgolj radi tega, ker v uredništvu v „Narodni tiskarni“ baje niti razumeli niso, kaj pomeni naslov mojim člankom, kateri se glasi „Učiteljske plače na Kranjskem in deželne finance.“ Nevednost gotovih krogov sega tako daleč, da niti obsega tega v narodno politični vedi baš tako kakor v praktični politiki povsem vstaljenega pojma ne pojmi. Govoreč o deželnem obremenjenju, o deželni potrebščini itd. moral sem misliti zgolj na gospodarstvo z deželnimi sredstvi, osredotočeno v deželnem zboru in deželnem odboru, nikakor pa ne na skupnost posameznih zasebnikov, tvarjajočih deželno prebivalstvo ter na njih zasebno gospodarstvo. Vsakemu mislečemu človeku je to moralo biti jasno na prvi pogled, saj bi sicer celó šolska potrebščina za leto

1901. morala biti izračunjena mnogo višje nego 1,050.000 K. Ako bi se namreč hotel ozirati tudi na šolska bremena posameznih občin, dodati bi bil moral ves ogromni trošek za šolske zgradbe isto tako, kakor nemalo potrebščino za šolske stvarne potrebsčine, katere tudi po obstoječih zakonih ne zadevajo deželnih financ, temveč zgolj finance pojedinih šolskih občin.

Primerjal sem tedaj po vsej pravici le normalno-šolski in deželni zaklad iz l. 1867. z istima zakladoma l. 1901. Da je tako primerjevanje jedino pravilno ter primerno današnji znanstveni metodi, razvidno je iz tega, da se tudi c. kr. centralna statistična komisija v znani svoji publikaciji o gospodarstvu posameznih avstrijskih dežel izključno poslužuje te jedino mogoče in znanstveno dopustne oblike pravilnega primerjanja.

A sebi v prilog moram se sklicavati še na drugo avtoriteto, na veljaka, koji glede absolutne zaupnosti pri cenjenem občinstvu „Slov. Naroda“ mnogo več izda nego predsednik državnega statističnega urada, slavni dr. I n a m a - S t e r n e g g in vsi njegovi sotrudniki. Ta znanstveni veljak je — dr. I v a n T a v č a r sam! Kako pa je ta ved-

nostna veličina bil izračunal ves državni trošek za ljudsko šolstvo na Kranjskem? Po vsej pravici, držeč se namreč dotičnih nastavkov državnega proračuna, zgolj bore z 2600 K. In vendar zna vsak ljubljanski šolarček, da znaša samo potrebščina za obe, od države na Kranjskem vzdržani c. kr. vadnici, katerima sigurno nihče ne bode odrekal značaja ljudskih šol, brezdvomno več nego bagatelo 2600 K. Žal, da v politični stroki treba slehernemu sodelovavcu, bodisi celo tako obsežnega duha kakor d r. I v a n T a v č a r — vsaj nekoliko baviti s presuhoparnim gradivom, kakor ga nahajamo v neskončnih številkinih vrstah državnih proračunov in računskih sklepov. Da bi bil d r. T a v č a r le nekoliko pogledal v dotično tvarino, izvedel bi takoj, da znaša za tekoče leto državna proračunjena potrebščina zgolj za plače in službene doklade šestih stalnih učnih sil na onih dveh ljudskih šolah, združenih z učiteljiščema, brez vseh drugih izdatkov v iste ljudsko - šolske namene primerno visoko svotico 23650 K! Navzlic temu imel je prav dr. Tavčar s svojim računom, kateri je po svoji metodi docela kongruenten z mojim, od „Sl. Naroda“ tako

ljuto napadenim; kajti za statistično razmotrivanje vezan je preiskovalec na sistematično državnega proračuna, na njegovo šematično razvrstitev, preko katere ne more, niti ne sme. —

S tako otročjimi ugovori se mi tedaj ne pride do živega, pač pa priznavam drage volje, da se po vsej pravici dá očitati mojim predlogom neka, in sicer **v e l i k a n e d o s t a t n o s t**.

Po mojih nasvetih bi se namreč utegnilo v šolske namene skup spraviti kakih 300.000—400.000 K na leto, ne da bi trebali v to svrho le za odstotek zvišati naklado na direktne davke. Izrečno naglašam, da se po mojem mnenju poleg od mene priporočenih virov dadó še izumiti ter izkoriščati drugi, kajti moje naštevanje je zgolj eksemplifikativno. Ali lahko se mi oporeka: „Da, verjamemo, da se bode na ta način denar dobil, toda — kedaj?!“ In temu ugovoru bi i jaz moral pritrditi v toliko, da bi pač poteklo nekoliko let, preden se pokaže popolni gmotni učinek nasvetovanih sprememb in novih naprav. Uže ta okolnost zavira, da potrebuje morebiti sleherni mojih predlogov v svojo izvršitev **d e ž e l n i z a k o n**. Dokler se tak zakon

priredi, sklene in od Nj. veličanstva potrdi, gre mnogo časa v izgubo. Najprej bi se pač mogla doseči sprememba deželnega zakona o normalno-šolskih zapuščinskih doneskih, ali žalibog je baš iz tega predloga najmanj dohodka pričakovati za deželno blagajno. Povprečno zvišanje deželnih dohodkov od zapuščin baje ne bode preseglo svote 30 000—50.000 K na leto, in tak prirastek naravnost izgine proti zvišanju potrebščine za boljše učiteljske plače. Dalje, reforma zakupninske sisteme na Kranjskem, od katere si največ nadejam, potrebuje v svojo izvršitev sila zamudnih in težavnih pogajanj, ne glede na to, da se denarni efekt dotične spremembe sploh ne dá preje konstatovati nego po preteku jednega zakupninskega leta po dejanski uvedbi celotnega dež. zakupa. Kar se pa tiče osnove dež. zavarovalnice, tudi če so v to svrho uže izpolnjeni vsi zakonodavni in stvarni pogoji, bode vendar-le s prva zeló pičila z dotičnimi pribitki in čistimi dobički. Da, še več, sestava celega zavarovalnega aparata ter osi-guranje ostalih potrebščin provzročalo bode v začetku toliko troškov, da bode bilanca prvega upravnega leta bržkone končala s pasivnim saldom, ne glede na to, da

bodo dosedanji zavarovanci mogli k dežel-nemu zavodu prestopati itak le po poteku njihovih zavarovalnih pogodb z zasebnimi zavarovalnicami.

Tedaj, kakor sem do duše uverjen o plodovitosti in izvršljivosti svojih predlogov, temu ne oporekam, da so „ein Wechsel auf lange Sicht.“ Učiteljstvo pa zahteva nemudoma zboljšanje svojega gmotnega položaja, in hladnokrvni pogled na naše ljudsko šolstvo sili tudi onega, kateri kakor jaz, prav kritično presoja istinite uspehe njegove, da resno misli na nujno pomoč. Treba torej skrbeti za prehod, dokler se ne zagotovi popolni učinek nasvetovanih naprav in določil.

Učitelji vprašajo: „In kaj za sedaj?“

Odgovor bodo dobili v mojem zadnjem članku.

II.

V takem položaju — to kaže tudi analogija pri državi — moramo i mi na Kranjskem pomagati le z začasnimi ukrebnami. Torej bi jaz za svojo osebo nasvetoval, deželni zbor naj postavi v proračun normalno-šolskega zaklada vsako leto neko primerno svoto kot iz-

reden kredit za remuneracijo vrednih in potrebnih učiteljev, in sicer toliko časa, dokler se potem preje razloženih naprav in zavodov ne dobé na razpolago zadostna sredstva za sistematično izboljšanje učiteljskih plač.

Pri odmerjenju tega izrednega, recimo učiteljskega kredita, ne bi maral biti skopuh. Pričel bi morda prvo leto s svoto sto tisoč kron. Ker znaša po zadnjem računskem sklepu deželnega zaklada 1% deželne naklade na direktni davek okroglo 33.600 K, trebalo bi v pokritje omenjene izredne potrebsčine pač zvišati doklade za približno $2\frac{1}{2}$ —3%, toda to zvišanje bi bilo **le začasno** ter bi moralo ponehati, oziroma za druge namene uporabljati se v tisti meri, v koji se kaže denarni uspeh deželnega učiteljskega zakupa, zapuščinskih pristojb, deželne zavarovalnice ter drugih dohodkov, koji se dado še izumiti v svrhu izboljšanja učiteljskih plač.

In s svoto 100.000 K bi se moglo že izdatno pomagati poedinim potrebnim učiteljem. Vsega učiteljstva na javnih ljudskih šolah, vzdržanih po deželi, utegne biti dan-

danes okolo 630, izmed katerih bode provizorno nameščenih okolo 80. Izrecno poudarjam, da se mi niti ne sanja o tem, da bi provizornemu učiteljstvu hotel zvekšati njegove dohodke. To bi bila neosnovana radodarnost, kajti pomisliti je, da postane provizoren učitelj sleherni absolvent učiteljišča takoj, ko položi zrelostni izpit in se oglasi za kako učiteljsko službo, ter da se v sedanjih razmerah pri nas hipoma stalno nastavi, kakor hitro pridobi svedočbo učiteljske vsposobljenosti. Tak mladenič tedaj lahko shaja z letnimi 800 K, h katerim se tuintam še nekaj dá prislužiti. Saj morajo naši absolvirani juristi, opremljeni z vsemi državnimi izpiti ter morda celó z doktorskim dostojanstvom, sedaj včasih zastonj služiti državi po 1—2 let, predno se jih oblagodari z malim adjutom 1000 K!

Po mojem mnenju bi trebalo izvzeti od dotičnih podpor tudi vse učiteljice, zgolj iz tega razloga, ker v njih ni opaziti posebne potrebnosti. Ali s to izjemo nikakor ne bi hotel neugodno prejudicirati vprašanja, bode li sistematično zvišanje učiteljskih plač namenjeno tudi ženskemu delu šolskega osebja. Nasprotno, v današnjih razmerah zagovarjam

i jaz enakovrnost učiteljic. Istina je sicer, da ima ženski spol sploh manj potreb in manj „dragocenih“ razvad nego moški, istina tedaj, da bi se načeloma dalo zagovarjati odmerjanje različne plače pri službojočih iste kategorije, toda z druge strani je vsekako uvaževati, da dandanes učiteljice v naši deželi žalibog reprezentujejo vsled svoje vednosti, natančnosti in discipline ne le lepše, temveč tudi boljšo polovico kranjskega učiteljstva. Ali prilika, ozirati se na jasno to dejstvo, našla se bode pri definitivni preosnovi učiteljskih plač, nima pa mesta pri provizornem olajševanju, katero se mora po svoji naravi omejiti na najbolj potrebne poedince.

Dalje sodim glede stalnih učiteljev samcev, da po svoji ogromni večini ne pridejo v poštev pri razdelitvi začasnih nagrad. Dasi so dohodki stalnim učiteljem na Kranjskem prav tesno odmerjeni, vendar se učitelj-samec ž njimi še lahko pošteno preživi, kruha ne bode stradal in tuintam si bode celo mogel privoščiti merico vina.

Pravo potrebnost bode tedaj iskati le pri oženjenih učiteljih, zlasti med onimi, kateri so po nekem starem „šolma-

strovskem“ običaju bogato oblagodarjeni z deco. A pri oceni dotičnih razmer bi bilo vsekako uvaževati tudi prosilčevo vrednost, oziroma njegovo službeno delovanje. Srečnega bi se čutil, ako bi mogel z mirno vestjo zabeležiti stavek, da na Kranjskem vsak učitelj sploh vestno spolnuje svoje stanovske dolžnosti. A tega poguma po tem, kar se vidi in sliši o naših učiteljih, žalibog imeti ne morem, vsled tega vztrajam pri zahtevi, naj se iz deželnih sredstev nakazani izredni učiteljski kredit razdeli zgolj med vredne, zaslužne in potrebne učitelje.

Toda že čujem ugovor, da se s tako uvedbo le pospeši ona rak-rana javnega našega organizma, katera se glasi: protekcija! Poznam to gnusno prikazen, ki je osobito nevarna pri našem učiteljstvu. Marsikaj bi že dandanes bilo na boljem v našem šolstvu, da ne bi zlasti „Narodove“ stranke voditelji svoje milosti med učitelje delili ter jih v potrebi tudi branili in ščitili — zgolj z ozirom na strankarsko mišljenje dotičnikovo. Navzlic temu svojemu osvedočenju ne morem izumiti družega sredstva. Proti protekcijonizmu ni boljšega sredstva, nego javna

kontrola. Torej naj sklne deželni zbor, da je dotični kredit razdeliti med oženjene, vredne in potrebne učitelje po deželnem šolskem svetu sporazumno z deželnim odborom in sicer s tem uvetom, da se o njegovi razdelitvi vsako leto natančen račun položi deželnemu zboru

S tem končnim nasvetom zvršil sem vrsto svojih člankov, namenjenih težavnemu finančnemu problemu o izboljšanju kranjskih učiteljskih plač. Narekovala mi jih ni politična strast, niti kak osebni nagib, izvirala je marveč moja razprava iz gorkih simpatij do ljudske šole ter iz odkrite naklonjenosti do učiteljskega stanu. In nič ne morem za to, da mi je narava podarila vestnejši spomin nego ljubljanskemu poslancu g. Ivanu Hribarju. V njegovem zanimivem poročilu o proračunu deželnega zaklada z dne 15. julija 1901 so namreč zabeležene zlate besede o pomnožitvi deželnih priklad, glaseče se tako-le: „Ako se ... pomisli, da so davki brez tega že veliki in da jih nekaterniki prav res že komaj zmagujejo, mora se zvišanje priklad smatrati za ulti-

mam rationem, katere se je izogibati, dokler le mogoče“ G. Hribar je bil baje že pozabil na ta svoj povsem osnovani izrek, jaz pa se ga še spominjam ter se hočem ravnati po njem.

In v tem me nikakor ne motijo niti osebni napadi „Učit. Tovarisha“. Sploh nisem več občutljiv za take ljubeznjivosti. Koža moja je dobro utrjena tekom dolgoletnega političnega gibanja. Če se glasilo „naprednih“ učiteljev zaganja v mene, opravi približno toliko, kakor če bi dična gospoda Engelbert Ganglin Jaka Dimnik kakemu staremu aligatorju z zobno krtačo čehljala koščeno hrbtišče. Vaš trud je zastonj, gospôda moja, in tudi vaša nehvaležnost me ne boli. Ostarel sem v političnem boju, in iz premnogih skušenj rodilo se mi je prepričanje, da se mora vsak politik držati načela, krepko izraženega od nemškega pesnika Rückerta:

„Thu'st du was Gutes, wirf es ins Meer, sieht es der Fisch nicht, es sieht der Herr!“

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000523250

Corrigenda: Vrinile so se nekatere
tiskovne napake.

Na strani 14. naj se čita „proliferacija.“

Na strani 19. je spodaj v zadnji vrsti za
„dandanes“ izostala beseda „tendenco.“

Na strani 36. v osmi vrsti naj se čita
„obratnimi strankami.“

Na strani 52 v 13. vrsti: Za „interese“
i. t. d.

